

Rahapesu tõkestamise süsteemi analüüs

1.1. Sissejuhatus

Analüüsi on koostanud rahapesu andmebüroo. Käesolev analüüs on siseriikliku rahapesu ja terrorismi rahastamise ohuhinnangu osa, kuid ei ole mõjutanud ohuhinnangus antud hinnanguid.

1.2. Metoodika

Selleks, et saada infot, millised on rahapesu tõkestamise süsteemi nõrgad kohad, viidi läbi küsitlus nende avaliku sektori asutuste töötajate (edaspidi *ekspertid*) seas, kes puutuvad oma töös kokku rahapesu tõkestamisega või koordineerivad selle valdkonna strateegiliste arengusuundade seadmist. Uuringus osalesid rahandus- ja justiitsministeerium, politsei- ja piirivalveameti majanduskuritegude büroo ja kriminaaltulu tuvastamise büroo ning rahapesu andmebüroo, maksu- ja tolliamet, riigiprokuratuur, siseministeerium ning Põhja ja Lõuna prokuratuur. Uuringusse kutsuti osalema, kuid tagasisidet ei andnud Harju maakohus.

Kõikidele ekspertidele, keda kutsuti uuringus osalema, saadeti augustis 2014 15 küsimusest koosnev ankeet, millele paluti vastata kirjalikult. Kokku saadi 12 vastust. Vastused süstematiseeriti ning nende analüüsimiseks kasutati tekstianalüüsi. Tekstis on **sinises kirjas** välja toodud süsteemi probleemkohad ja **rohelistes kirjas** võimalikud lahendused.

1.3. Rahapesu mõiste selgus

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus (RahaPTS)

§ 4. Rahapesu

- (1) Rahapesu on kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara või selle asemel saadud vara:
 - 1) tõelise olemuse, päritolu, asukoha, käsutamiseviisi, ümberpaigutamise, omandiõiguse või varaga seotud muude õiguste varjamine või saladuses hoidmine;
 - 2) muundamine, ülekandmine, omandamine, valdamine või kasutamine eesmärgiga varjata või hoida saladuses vara ebaseaduslikku päritolu või abistada kuritegelikus tegevuses osalenud isikut, et ta saaks hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest.
- (2) Rahapesuga on tegemist ka juhul, kui kuritegelik tegevus, mille tulemusel saadi rahapesus kasutatav vara, toimus teise riigi territooriumil.

Ekspertide hinnangul on **rahapesu definitsioon keeruline** ja **rahapesu mõiste sobitamine kuriteo tegelike asjaoludega tihti keerukas**. Kuna **mitmed õigusterminid on sisustamata**, siis on õiguse rakendajad olukorras, kus nad peavad arvama, milline on seadusandja tegelik tahe ja regulatsiooni eesmärk.

Eeskätt tekitab probleeme termini „**kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud**“ sisustamine. Ekspertid leiavad, et termin ei ole selgelt arusaadav ja võimalikud on erinevad tõlgendused, kuigi tegemist on rahapesu koosseisu obligatoorse eeldusega, mis peaks olema selge ja üheselt arusaadav. Samuti on

ebaselge, kas kuritegelik tegevus tähendab ainult kuritegu või ka näiteks maksukuritegude puhul rikkumist haldusmenetluses. Seetõttu tegutseb iga seaduse rakendaja oma parema äranägemise järgi. Mõnede ekspertide arvates puudub selgus, kas vajalik on süüdimõistev kohtuotsus eelkuriteos või piisab eeluurimisel tuvastatud ja tõendatud kuriteost, näiteks kui suudetakse tõendada, et eelkuritegu on välismaal toime pandud, aga süüdimõistvat otsust ei ole. Eesti kohtupraktika kohaselt ei ole eelkuriteos süüdimõistmine vajalik, Eesti kohtud on korduvalt inimesed süüdi mõistnud rahapesus juhtudel, kus eelkuriteoks oleva arvutikelmuse on välisriigis toime pannud tuvastamata isikud. Seega piisab, kui on tõendatud tegevus, mis annab selge indikatsiooni, et tegemist on ebaseaduslikul teel omandatud varaga. Samas on esinenud teatavaid probleeme tõendamiskoormuse ulatuse küsimusega ja antud puudusele viitasid ka MONEYVAL-i hindajad Eesti IV hindamisvooruu raportis (FATF-i vana soovitus nr 1 all).

Samuti on ebaselge termini „**kuritegelikus tegevuses osalenud isik**“ sisu ja ekspertide hinnangul on küsitav, kas see on võrdsustatav teo toimepanijaga. Küsimusi tekitab ka see, mida tähendab **vara ümberpaigutamine** (kas eseme füüsilise asukoha muutmist või (ka) midagi muud), **vara asukoha varjamine** ja mille poolest erineb vara päritolu varjamine vara tõelise olemuse varjamisest. Ekspertidid tõid ka välja, et **RahaPTS § 4 lg 1 punktides 1 ja 2 kirjeldatud tegevusi pole praktikas võimalik eristada** (nii punkt 1 kui 2 käsitleb vara päritolu varjamist). Samuti leiavad eksperdid, et **varjamistegevuse sisustamine on keeruline**, eelkõige nn *self-laundering*¹ juhtumites. Ekspertide hinnangul on vaja, et **seaduseandja sisustaks rahapesu definitsioonis kasutatud mõisted** ning **jätaks dubleerivad määratlused välja**.

Probleeme tekitab ka rahapesu kuriteo eseme piiritlemine. Rahapesukuriteo kvalifitseerimist takistavaks asjaoluks on mõnede ekspertide arvates **rahapesukuriteo esemeks oleva vara liialt kitsas tõlgendus, kuigi RahaPTS § 9 sätestatud vara määratlus peaks olema seaduseandja arvates piisavalt lai**. Selleks võivad olla lisaks traditsioonilisele rahale ka näiteks varalised õigused, kaup, kinnistu ja kaudsemalt omandatu (nt firmade tulud). Tänapäevane süsteem on mõnede ekspertide hinnangul liialt n-ö kontopõhine, mis viib ka selleni, et põhitähelepanu pööratakse teatud tüüpi kuritegudele (sellest on pikemalt juttu allpool). **Rahapesu tõkestamine peaks ulatuma kontol oleva raha päritolu uurimisest kaugemale ning hõlmama ka konkreetse vara soetamisega seotud asjaolude uurimist**.

Süsteemis nähakse probleemina ka praegust pankade laenupoliitikat. Kohtueelse uurimisega tegelevad eksperdid tõid välja, et praktikas kohtuvad nad oma töös sagedasti juhtumeid, kus pangad annavad käenduste või tagatiste olemasolu korral suuri laene isikutele, kelle varanduslik seis seda ei võimaldaks. Laenu tagasimaksetena võtavad pangad vastu vara, mis n-ö varatul isikul tegelikkuses kontol ringleb ning mille päritolu on kontrollimata. Nimetatud olukorda ei saa ekspertide hinnangul pidada rahuldavaks ning sellistel juhtudel on olemas selge rahapesu oht, millele pangad jätavad reageerimata. Praegu on antud temaatika reguleeritud osaliselt ka VÕS §-s 403² (vastutustundliku laenamise põhimõtete rakendamine), kus krediidiandjal on kohustus kontrollida tarbija maksevõimelisust. Samas on see regulatsioon sätestatud eelkõige tarbija kaitseks ja finantsturu toimimise reegleid arvestades, mitte niivõrd rahapesemise võimaluste välistamiseks. Ka kehtib antud säte vaid tarbijate kohta.

¹ *Self-laundering* rahapesuga on tegu siis, kui eelkuriteo paneb toime toimepanija ise.

1.4. Rahapesuga seotud varade väljaselgitamine, arestimine ja konfiskeerimine

Praktikas on **rahapesu kuriteo tõendamine keeruline**, kuna paljudel juhtudel on „pesemiseks“ tehtud mitmeid näilisi tehinguid ning uurijad peavad tõendama, et need tehingud on näilised. Kuna Eestis on lihtne juriidilisi isikuid moodustada, siis on ka „varade kantimine“ hõlbus. Ekspertid pakkusid lahendusena, et **kui muidu võimaldab KrMS § 142 konfiskeerimise tagamiseks arestida kahtlustatava, süüdistatava, süüdimõistetud või kolmanda isiku vara, siis rahapesu puhul ei peaks arestitav rahapesu objektiks olev vara kuuluma ainult nendele isikutele. Kuigi KrMS § 142 lg 1 lubab arestida ka rahapesu objektiks olevat vara, kehtib sellele erand lõikes 3, mis nõuab selleks eranditult kohtu luba. Kuna puudub ka õiguselgus mõiste „rahapesu objekt“ sisustamisel tõendamiskoormuse osas, ei ole see võimalus praktikas olulist kasutamist leidnud.**

Ekspertid näevad suure probleemina seda, et varad liiguvad sageli rahapesuskeemides nii kiiresti, et **enne, kui uurimisasutused jõuavad seda tõkestada, on varad (teadmata suunas) edasi liikunud** ja sellel hetkel, mil uurimisasutused on valmis varasid arestima (tuvastatud on kriminaaltulu või „pestud“ vara väärtus), ei ole enam midagi arestida (näiteks on varad müüdnud heausksetele omanikele, kontodelt raha juba edasi liikunud jne). Välja toodi erinevaid kitsaskohtasid. Raha liikumise jälgimine ja varade tuvastamine on aeganõudev, kuna **uurimisasutustel ei ole võimalik kiirelt ja lihtsalt tuvastada isikute pangakontode andmeid** (puudub nn ühtne pangakontode register, kust saab kontrollida, millises pangas on inimesel konto). Osa krediitiasutustest vastavad uurimisasutuse nõudekirjadele alles 30 päeva pärast, kuid selleks ajaks võib olla juba liialt hilja raha liikumist jälgida. Samuti leitakse, et **seadused ei anna uurimisasutustele võimalust kuritegelikul teel saadud vara kiireks arestimiseks**, näiteks samaaegselt kahtlustatava kinnipidamise või läbiotsimisega. Prokuratuuri töös nähakse probleemina, et osad prokurörid ei toeta vara arestimist või ei toimetata sellega piisavalt kiiresti, mistõttu ei saa tagada konfiskeerimist. Ka **uurimisasutusel peaks olema õigus kriminaalmenetluse raames seada kuritegelikule varale ja rahapesu objektile nn eelareste.**

Üheks probleemiks, mis raskendab rahapesukuriteo kvalifitseerimist, on **oskus piiritleda eelkuritegu rahapesukuriteost**. Sageli käsitletakse eelkuriteo kirjelduses tegusid, mis tegelikkuses vastavad juba rahapesukuriteo koosseisule. Samuti toovad eksperdid välja, et arvutikelmusele järgneva või kaasneva tegevuse käsitlemine rahapesukuriteona on vaieldav. Erinevate regioonide ringkonnaprokuratuurid ei jaga tihti riigiprokuratuuri, Viru Maakohtu ega ka Ida ringkonnaprokuratuuriga sarnast seisukohta. Nt Lõuna, Lääne ja Põhja ringkonnaprokuratuurid käsitlevad eelnevalt nimetatud prokuratuuride poolt rahapesuna käsitletavaid kuritegusid arvutikelmuse ühe osana.

Praktikas on probleemiks, et **kohtueelsel uurimisel kogutakse piisavalt tõendeid selle kohta, et tegemist ei saa olla legaalse varaga, aga ei õnnestu koguda tõendeid vara tegeliku päritolu kohta**: millal ja millise kuriteo toimepanemise tulemusena see vara on saadud. Ekspertide hinnangul **peaks olema võimalik inimene rahapesus süüdi mõista ka nendel juhtudel, kus eelkuritegu on nii hästi varjatud, et on keeruline kirjeldada kuritegelikku tegevust, millest on „pestav“ raha saadud, kuid faktilistele asjaoludele toetudes võib loogiliselt järeldada, et see on saadud kuritegelikust tegevusest**. Kohtupraktika on hetkel liikumas teist teed ja kohtud soovivad, et rahapesule eelnev kuritegelik tegevus oleks tõendatud (vt nt kohtulahendit nr 1-12-12477).

Tallinna ringkonnakohtu 8.11.2013 otsus nr 1-12-12477

Isikuid süüdistati selles, et nad tegutsesid kuritegeliku ühendusena finantsteenustega seotud tegevusalal kuritegeliku tegevuse läbi saadud rahaliste vahendite päritolu, omandiõiguse ja tegeliku kasusaaja varjamiseks (s.o rahapesu elluviimiseks), kusjuures neil puudus nõutav finantsteenuste osutamise tegevusluba. Süüdistuse kohaselt lasti kuritegeliku ühenduse poolt toime pandud kuritegude tulemusena aasta jooksul perioodil 2009-2010 Eesti Vabariigi rahandussüsteemi käibele teadmata päritolu, omandiõiguseeta ja tegeliku kasusaajata raha kokku summas 64 232 317 EUR, 29 710 LVL ja 39 985 USD.

Ringkonnakohus tõi välja, et tõendatud on, et süüdistatavate käitumises on tuvastatavad rahapesu tunnused vara valdamine, ülekandmine, kasutamine ja muundamine eesmärgiga varjata vara ebaseaduslikku päritolu, tõelist olemust, tegelikku kasusaajat ning omandiõigust. Samuti märkis kohus, et tulenevalt RahaPTS § 4 lg 1, kus on sätestatud rahapesu mõiste, saab KarS § 394 järgi kaasneda vastutus vaid juhul, kui varjamis- ja muundamistegevusele eelneb kuriteosündmus, mille tulemusena on saadud rahapesu objektiks olev vara ehk kriminaaltulu. Üksnes varjamistegevusest ei piisa rahapesukoosseisu täitmiseks.

Praeguse süsteemi nõrkuseks on ekspertide hinnangul **kuriteokahtlusega vara tagastamise kohustus varaga puutumuses mitteolevale konto omanikule. Rahapesu kahtlusega vara võiks olla võimalik konfiskeerida ka kriminaalmenetluse väliselt juhul, kui eelkuritegu ei suudeta kindlaks teha, kuid raha legaalne päritolu ei ole tuvastatud.** Kriminaalmenetluse eesmärkidega on vastuolus sellistel juhtudel kui on tuvastatud kuriteo toimepanemise fakt, tagastada kriminaalmenetluse lõpetamisel kuriteo teel saadud arestitud vara või rahapesu objektiks olnud vara isikutele, kelle valdusest see arestiti ja kes ei oska anda adekvaatset seletust vara päritolu kohta. Tuleks analüüsida kas pööratud tõendamiskohustus aitaks antud probleemi lahendada.

Suur osa varadest, mis rahapesuasjades konfiskeeritakse, on seotud arvutikelmustega. Arvutikelmustega seonduvate rahapesukuritegude puhul on toimimise mehhanism tõhus selles osas, mis puudutab varade operatiivset külmutamist kontol ja kriminaalmenetlusjärgselt riigi või arvutikelmuses kannatada saanud isiku nõuete rahuldamist arestitud vara arvelt. Samas tuleb nentida, et juhul, kui kriminaalmenetlus lõpetatakse (näiteks tõendamatus tõttu) ning kontole ülekantud ning külmutatud raha tegelik omanik on teadmata, siis ei saa praktikas välja kujunenud olukorda (raha tagastatakse konto omanikule, kes ei tea väidetavalt selle kuritegelikku päritolu) pidada rahuldavaks. Kuriteokahtlusega varale peaksid olema nõuded üksnes riigil. Selline seisukoht tuleb riigikohtu praktikast, kus **raha omanikuks loetakse konto omanikku ka siis, kui inimene tunnistab, et ei tea raha päritolu.** Riigikohtu praktika õiguse tõlgendamisel ei võimalda konfiskeerida kontoomaniku raha haldusmenetluses juhtudel, kui raha ebaseaduslik päritolu ja tegelik mittekuulumine kontoomanikule on ilmne, kuid eelkuriteo eest ei ole võimalik isikuid vastutusele võtta. Selle olukorra lahendamisele on tähelepanu juhitud mitmetes rahvusvahelistes kriminaaltulu töögruppides (nt Interpoli korraldatud „1st Meeting of the Expert Working Group on the Identification, Location and Seizure of Assets“). Rahapesuasjades tuleks kaaluda **tsiviilkonfiskeerimise sissetoomise võimalikkust**² (tsiviilõigusliku tõendamisstandardiga või ümberpööratud tõendamiskohusega) või leida sellele õigussüsteemis kohaldatav alternatiiv.

Probleemiks on ka **arestimise ja konfiskeerimise asendamine.** Konfiskeerimise poolelt vaadatuna on probleemiks ka see, et juhul, kui vara ei ole enam alles, ei ole ka midagi konfiskeerida. Kui inimene on kuriteo

² Sh tuleb analüüsida Põhiseaduse § 32.

tulemusel saanud vara peamiselt sularahas ja ära kulutanud või nii ära peitnud, et seda pole õnnestunud kohtueelse menetluse käigus üles leida, siis on võimalik ainult asenduskonfiskeerimine. Kui isikul muud vara pole, siis pole seda võimalik temalt otsuse täitmisel kätte saada. Näiteks juhul, kui kuriteo toimepanijal on enne kuritegude toimepanemist soetatud väärtuslik vara ja pärast kuriteo toimepanemist ja/või kriminaalmenetluse alustamist võõrandab kurjategija selle vara näiliste tehingute tulemusena kolmandale isikule, siis pole võimalik sellist vara arestida ega konfiskeerida. Juhul, kui kurjategija vara on koormatud hüpoteegiga, on sellise vara arestimine ja konfiskeerimine küsitava väärtusega, kuna puudub regulatsioon sellise vara konfiskeerimise läbiviimiseks (kes ja kuidas peaks sellega tegema, kuidas kaitsta hüpoteegi pidaja õigusi jne). Seoses KrMS § 126 lg 2-1 kohaldamisega on küsimuseks, et omaniku tahte vastaselt ei ole võimalik arestitud vara menetluse kestel võõrandada, mis võib kaasa tuua suured menetluskulud ja arestitava vara väärtuse vähenemise (vt riigikohtu otsus 3-1-1-74-13).

Eksperdi kommentaar

Puutusin kokku probleemiga, kus eelkuritegu oli toime pandud välisriigis ja Eestis toimus ainult rahapesukuritegu. „Pestav“ raha segunes esimeses Eestis tehtud tehingus legaalse varaga ning raha kanti edasi välisriigi kontole. Sellisel juhul sellelt äriühingult, kes raha edasi kandis, vara konfiskeerida ei saa, kuna ta ei ole sellest tehingust kasu saanud. Konfiskeerida saab ainult sellelt, kes on kuriteoga rikastunud.

Üldprintsibiis on põhimõtte õige, aga probleem on selles, et see isik on küll rahapesu kuriteo toime pannud ning enamasti ka ise kasusaaja, kuid vara, millele oleks teatud tingimustel võimalik kohaldada laiendatud konfiskeerimist, tal enda nimel üldjuhul ei ole. Vara omanikuks on näiteks välismaised äriühingud. Selleks, et konfiskeerida vara karistusseadustiku alusel, on vaja ära tõendada seosed, et see vara pärineb kas otse või eelduslikult toimepanija poolt toime pandud rahapesu kuritegudest. See on väga keeruline: pangakontodel liigub raha minutite jooksul ümber maailma, aga menetlejal kulub seoste uurimiseks aastaid³.

KarS § 394 lg 6 regulatsioon on ebaselge ning võimalik, et ka praktikas ebaõigesti rakendatud. Antud säte lubab rahapesukuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist KarS § 83² sätete alusel. Pole selge, kas konfiskeeritav vara peab olema saadud rahapesukuriteo kaudu või rahapesukuriteo eest mõne muu kuriteoga. KarS § 83² mõttest loeb välja, et konfiskeerimiseks peab olema täidetud eeldus, mille kohaselt on alust arvata, et isik on konfiskeeritava vara saanud kuriteo toimepanemise tulemusena. Olemasolevast regulatsioonist loeb välja pigem seda, et laiendatud konfiskeerimise rakendamiseks peaks isik olema saanud vara rahapesukuritegude toimepanemise kaudu. Tegelikult võib aga rahapesukuriteo toimepanemine n-ö rikastumise allikaks olla vaid piiratud juhtudel, näiteks kui raha pestakse „teenusena“ ja võetakse selle eest tasu. Muudel juhtudel on rahapesukuritegu vaid n-ö tagajärg, s.o tegevus, mis on suunatud eelkõige vara kuritegeliku päritolu või enda seotuse varjamiseks ning rikastumise allikaks on mõni muu kuritegu, st eelkuritegu. Sageli esineb aga olukord, kus potentsiaalsete rikastumise allikaks on olnud eelkuritegude (nt omastamine või kelmus) puhul puuduvad laiendatud konfiskeerimise võimalused. Seaduse sõnastust tuleks ekspertide hinnangul täpsustada nii, et see **võimaldaks laiendatud konfiskeerimise korras ära võtta mis tahes kuriteo läbi rahapesuobjektiks olla võinud ehk kuritegelikul teel saadud vara.**

³ tsiviilkäibe kiirus, millele praegune KrMS-is sätestatud menetlus põhineb, on infotehnoloogia arenguid arvestades oluliselt muutunud.

Rahapesu andmebüroole (RAB) antud õigustega seoses töid eksperdid välja mitmeid probleeme. **Rahapesu andmebüroole antud õigus pikendada halduskohtu loal vara käsutamisele seatud piirangut ja halduskonfiskeerimine ei ole praktikas ootuste kohaselt rakendunud.** Kohtupraktikast tulenevalt leitakse, et RahaPTS § 4 lg 1 ja § 40 lg 7 kohaldamisega seotud probleemid võivad olla takistuseks rahapesu tõkestamisel. Sellest probleemist oli põhjalikumalt juttu eespool.

RahaPTS-i § 37 lg 1 p 3 näeb ühe RAB-i ülesandena ette kriminaaltulu jälitamise ning seaduses sätestatud alustel ja ulatuses riikliku sunni rakendamise. Sama seaduse § 40 lg 1 sätestab **RAB-i pädevuse tehingute peatamisel ja vara käsutamise piiramisel üksnes rahapesu ja terrorismi tõkestamise kahtluse korral. Sarnaste piirangute seadmine peaks olema võimalik ka kriminaaltulu tuvastamise puhul RAB-il või Politsei- ja Piirivalveametil.**

Kohtupraktika näitab, et suur osa süüdimõistvatest kohtuotsustest tehakse rahapesuasjades, kus süüdimõistatud inimene on variisik, kelle pangakontot on kasutatud rahapesu skeemis. Sellisel juhtudel on konfiskeeritud vara väärtus väike, kuna variisik saab rahapesijatele sellise „teenuse“ osutamise eest reeglina vaid paarsada eurot. Seetõttu on esimeseks soovitusena, kuidas konfiskeeritud summasid suurendada, ekspertide arvates see, et „**uurimise käigus tuleb jõuda „õigete isikuteni“**“.

Ekspertide vastustest joonistusid selgelt välja süüteod, mida arvatakse olevat levinumateks rahapesu eelkuritegudeks: arvutikelmus, kelmus, korruptsioon, majanduskuriteod (maksu- ja narkokuriteod⁴) ning omastamine. Eksperdid leidsid üksmeelselt, et tänane kohtupraktika, kus kõige levinumaks eelkuriteoks on rahapesuasjades välismaal toimepandud arvutikelmused, ei peegelda tegelikku olukorda. Hinnatakse, et arvutikelmusest tuleneva rahapesu avastamine ja menetlemine on sageli lihtsam (raha päritolu ja liikumine on kontodelt näha) ja seos eelkuriteoga selgem kui näiteks altkäemaksu-, korruptsiooni- ja maksukuritegude puhul, mistõttu neid asju jõuab kohtusse rohkem ning majanduskuritegude osakaal on praegu rahapesu eelkuritegudena alahinnatud. Samuti on arvutikelmuste juhtumites aastate jooksul tekkinud menetlus- ja kohtupraktika, mis aitab kaasa nende kiirele ja tulemuslikule menetlemisele. Samas on majanduskuritegudel potentsiaalselt suur negatiivne mõju finantskeskkonnale. Uurimise läbiviimiseks on ekspertide hinnangul inimressurssi vähe, majanduskuritegude uurijad ja selle valdkonna prokurörid on ülekoormatud ning raskete kuritegude põhjalik menetlemine seetõttu oluliselt piiratud. Samuti on probleemiks see, et majanduskuritegude puhul on tarvis eriteadmiste põhinevat ekspertiisi ja abipersonali (nt stenografistid, tõlgid), kuid selleks napib ressursse.

Rahapesu jäetakse ekspertide hinnangul tihti inkrimineerimata põhjendusega, et majanduskuriteo uurimine on niigi keeruline ja ressursimahukas ning rahapesu lisamine muudab kohtumenetluse veel keerukamaks ja pikemaks. Kriminaalmenetluse suurima probleemina näevad eksperdid **menetlejate ressursi vähesust**, mis takistab efektiivset ja kiiret rahapesu asja menetlemist ning võivad tekkida mõistliku menetlusaja probleemid. Eksperdid leiavad, et rahapesu puhul on paljudel juhtudel mõistlik menetlustähtaeg pikem kui muude süütegude puhul. Kriminaalmenetluse faasis keskendutakse enamasti põhiasja (rahapesu eelkuritegu) uurimisele, kuigi rahapesu tõendamiseks oleks vaja hakata tõendeid koguma samuti juba jälitusmenetluses. Üldjuhul on rahapesu kriminaalasjade uurimise juhtimine ja uurimise lõpuleviimisel süüdistusakti koostamine väga aega- ja inimressurssi nõudev, eriti sel juhul, kui eelkuriteoks on majanduskuriteod, kus kuriteo asjaolud on keerulised ja tõendeid on palju. Selliste kuritegude puhul ilmneb rahapesu koosseis alles teatud uurimise faasis ja seetõttu ei osata ette näha ka nende tõendite vajadust, mida tuleks koguda rahapesu tõendamiseks⁵.

⁴ Samas kriminaalstatistikat arvestades peaks narkokuritegude arv eelkuritegudena kindlasti olema suurem.

⁵ Võimalik, et antud probleemi saaks lahendada parema kooolitamisega.

Rahapesu skeemid on sageli keerukad, raha legaliseeritakse läbi toimivate äriühingute, kus legalne raha seguneb puhta rahaga ja keeruline on ajada rahapesu objekti jälge, mistõttu on vaja väga häid teadmisi ettevõtte raamatupidamisest ja üldiselt majandusarvestusest. Kuna majanduskuritegude uurimine on keeruline ja nõuab põhjalikke finantstadmisi, siis on **tarvis tõsta majanduskuritegude, sh rahapesu uurimisega tegelevate menetlejate teadlikkust ja oskusi rahapesu avastamiseks ja menetlemiseks**. Vajalikud on nii koolitused, infomaterjalid kui parima praktika jagamine.

Osa ekspertidest arvas, et kohtute töös ei ole rahapesu tõkestamise seisukohalt probleeme. Mõned eksperdid tõid välja mõned kitsaskohtasid:

- finantsvaldkonna vähene tundmine;
- suur töökoormus ja pikad istungite nn ooteajad;
- välismaal toimepandud kuritegude puhul see, kui olulised tunnistajad ei saabu kohtuistungile ja nende ütluste andmine ei ole sidevahendite vahendusel võimalik;
- prokuratuuri taotluste läbivaatamise ja määruste tegemise pikk aeg läbiotsimistel ja arestimisel.

Pakuti välja, et **majandusalaste süütegude puhul võiks olla spetsialiseerunud kohtunikud** sarnaselt spetsialiseerunud prokuröridega, sest tegemist on keeruliste ja mahukate skeemidega, mille mõistmine võib nõuda põhjalikke teadmisi majandusest. Üks ekspertidest tõi välja, et kohtunikud vajavad koolitusi, kus selgitatakse, milline on rahapesu kuritegude erisus (nt tegeliku kasusaaja ja omaniku erinevused).

Inimressurssiga võrreldes on vähem, kuid siiski eelkõige kohtueelses uurimises probleemiks ka **tehniliste ressursside puudulikkus**. **Rahapesu andmebüroo andmekogu RABIS vajab investeeringuid**, et arendada sellest analüütikute töövahend, kuid seni pole ressursi leitud. **PPA majanduskuritegude büroos oleks tarvis välja töötada kriminaalmenetluses andmete töötlemiseks vajalikud spetsiifilised programmid** (ning samuti oleks tarvis inimesi, kes pakuks uurijatele sellist tuge). Tööprotsessi kiirendaks **programmi olemasolu, mille abil oleks võimalik pangakontosid kiiremini ja lihtsamalt analüüsida ning stenogrammide lahtikirjutamise programmi väljatöötamine**.

Leitakse, et **seadused ei toeta infovahetust RABi ja uurimisasutuste vahel muudel juhtudel kui kriminaalmenetluses**. Samuti **peaks olema loodud võimalused jagada kahtlaste tehingute teatistega saadud andmeid on-line'is maksuhalduriga ja rahapesu uurimisega tegelevate uurimisasutustega**. **Samas peaks ka uurijad/prokurörid rohkem RAB-ilt küsima**.

1.5. Rahvusvaheline koostöö

Paljud rahapesuskeemid hõlmavad mitmeid riike ning seetõttu on rahapesu tõkestamisel oluline roll rahvusvahelisel koostööl. Ekspertid näevad probleemina, et **selleks, et välisriigist tulevate rahade „pesemisel“ kedagi süüdi mõista, on tarvis välisriigist suhteliselt kindlat kuritegu** (vt ka eestpoolt). **Seadus peaks olema selline, et kohtumenetlus rahapesus ei sõltuks välisriigist. Samas tuleb siinkohal arvestada, et kuna tsiviilkäive on globaalne, siis ka uurimismenetlus muutub järjest globaalsemaks. Samuti peavad olema tagatud isikute põhiõiguste kaitse**.

Üheks probleemiks, mis takistab rahapesu kuritegude menetlemist, on **rahvusvahelise õigusabi keeruline kättesaadavus** riikidest, kus enamik arvatavaid eelkuritegusid toimub. Juhul, kui raha pärineb välisriigist, sõltub tõendite saamine ning menetluse kiirus välisriigi soovist ja võimalusest uurimisele kaasa aidata. Tavaliselt ei ole teise riigi menetlused prioriteediks, mistõttu õigusabitaotluste vastuste saamine venib.

Ekspertide hinnangul oleks võimalik palju ära teha, kui rahvusvaheline koostöö oleks välisriigis asuva kuritegeliku vara tuvastamisel, st leidmisel ja arestimisel kiirem ja efektiivsem. **Samas on võimalik mitteefektiivset koostööd tegevaid riike teatud määral survestada rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu.**

Koostöö edukus on riikidega erinev. Euroopa Liidu riikide ja USAga on see ekspertide hinnangul rahuldav või hea, Venemaaga pigem kehv ja see on mitmete kriminaalmenetluste puhul takistanud õigeaegselt asjaolude väljaselgitamist. **Rahvusvahelises koostöös ei näe eksperdid probleemina mitte niivõrd seadust, vaid praktikat:** kui info liikumine oleks kiirem ja lihtsam, siis suudetaks enam rahvusvahelisi rahapesuskeeme tõkestada.

Piirülese konfiskeerimisega rahapesuasjades on Eestis praktika vähene, sellega on kokku puutunud vaid üksikud uuringusse kaasatud ekspertidest. Kokkupuude seisneb suuremalt jaolt välisriikide taotluste rahuldamises ja kohtuotsuste tunnustamises. Eesti ise on välisriikidele arestimistaotlusi esitanud ekspertidele teadaolevalt vaid mõnel üksikul juhul. Siinkohal on seega kasvuruumi.

1.6. Rahapesu tõkestamise süsteemi efektiivsus

Rahapesu tõkestamise süsteemi hindavad eksperdid suhteliselt efektiivseks. Kriminaalmenetluses lahendatavad rahapesu juhtumid on ekspertide sõnul üksnes „jäämäe veepealne osa“. Rahapesu tõkestamine väljaspool kriminaalmenetlust on RAB-i⁶ haldusmenetlusest tulenev ülesanne ja seda, et süsteem rahapesu tõkestamisel toimib, kinnitab ekspertide hinnangul tõsiasi, et Eesti panku ei ole erinevalt näiteks Läti pankadest rahapesu riskihinnangutes negatiivses kontekstis välja toodud. Leitakse, et rahapesu tõkestamise süsteemi arendamiseks on Eesti palju ära teinud ja see on üks paremini koordineeritud valdkondi kriminaalpreventsioonis.

Loomulikult on alati arenguruumi ka efektiivsuse tõstmisel. Lisaks eespool väljatoodud rahapesu mõiste täpsustamisele, kontrollimehhanismide tõhustamisele, spetsialiseerituse suurenemisele, arestimise ja konfiskeerimise süsteemi arendamisele ja rahvusvahelise koostöö arendamisele on oluline **tõsta inimeste teadlikkust, millised ohud kaasnevad sellega, kui oma pangakonto ja/või -kaart anda võõraste käsutusse.**

⁶ Lisaks mitmete teiste asutuste ülesanne, nagu näiteks Finantsinspeksioon.